

եւս նոյն պատճառաւ նաեւ ճարտարապետական յատակն ալ ի բաց թողուած է: Իշտակայն ամենեւին հարկ չէ որ գրիչը ճշդիւ մեր այս մանրանկարն ընդօրինակած ըլլայ. բայց ստոյգ օրինակած է նոյնպիսի օրինակ մը, ասորական ծնունդ մը, ինչպէս վարը պիտի տեսնենք: Իսկ վերջապէս երրորդ եղբարգարք մ'ալ Սատթիէի աւետարանին մէջ, զոր վերն էջ 208 յաճախողն կանոնց ի գերեզմանի՝ դրած ենք, որ կը ներկայացընէ առանձինն կին մը՝ որ իւրաքանչիւր մ'ունի ձեռքը:

Իշթէ հայեցուած մ'արձակները այժմ հայ Աւետարանին կցուած միւս մանրանկարներուն, որոնցմէ 15ը սկիզբն է եւ 4ը վերջը, ամենեւին տարակոյց չի ֆնար որ ինչպէս փղոսկրեայ կողը՝ նոյնպէս ասոնք չեն կրնար հօգնուիլ հայ գրչին գործն ըլլալ. եւ հետեւաբար 989 թուականը՝ միայն ամենամեծ զգուշութեամբ կրնանք ասոնց ալ մերձեցընել: Այժմ փղոսկրեայ կողը կը նկատեմ՝ զատ ի սկզբան գրուած մանրանկարներէն, եւ զասոնք ալ զատ վերջը գրուածներէն: Պիտի տեսնենք որ երեք խումբն ալ տարբեր տարբեր ծագում ունին:

ԱԶԳԱՊՐԱԿԱՆ

ՄԵՐ ԱՌԱՎԱՅԻ ԷՆԴԱՎԱԿԱՆԱՅ ՀԵՑ

ՅԱՐԱՐԵՐԱՐԹԻՒՆԻՆ

(Հռոմ-Երուսաղէմ)

Ներքին հաճախմանք մատուցել:

Առաջին հիշուածն մին է ստիշը գրութիւնը, որոյ այլեւայլ Գլուխք՝ բոս ինքեան անկախ իրարմէ պիտու միայն կը կապուին, որ Հնդիկ թագաւորի մի՛ այս ինչ կամ այն հարցման կամ ինքորոյն պատասխան ու լուծում՝ կու տայ իւր փիլիսոփայն, իւր սկզբունքն հաստատելով զանապան Առաջը: Գլխաւոր Առաջացը մեծագոյն մասին մէջ ընդհուղեալ են աւելի կամ նուազ թուով երկրորդական Առաջը: — Ահաւորակ համառօտիւ Ա. Գլխոյն բովանդակութիւնն:

Առաջ Առեւտրական Եւ Ցուռ:

Թագաւորն իւր փիլիսոփայն կը խնդրէ որ իրեն ցուցընէ երկու ընկերաց կամ բարեկամաց օրինակն ու նմանութիւնն, որոց մէջ նենդաւոր մի մանկելով՝ անոնց սերն ու բարեկամութիւնը օտարիկ թշնամութեան դարձընէ: — Ի պատասխան իրենդրոյ՝ փիլիսոփայն կը պատմէ:

Հարուստ վաճառականի մի զատարկեաց եւ շատ որդին հայրենի ինքը վառելով, հայրն զանազ գործունեայ կենաց ու ինչպիսիքեան կը յորդրէ: Ասոր վրայ երեք որդին առեւտրական շնորհալար՝ որդու թեան կ'ընէ, բայց ի ծառայից եւ ի գրաստանց՝ հետն աւելնալով երկու զով թեան կ'առք մի: Այս ցուց մին յափազանց աշխատութեամբ ուժէ հինարով՝ ծառայի մի կը յանձնուի որ զարմանէ: Բայց ծառայի շատով կը ձանձաղուի, ցուլով ի թողուի, եւ աւեր կը խորէ թէ Մեռան: Իսկ ցուլն առաւս ծարակ ու վիճակ գտնելով՝ կը զորանայ ու կը պարտաւորուի եւ նոյն կողմերը կը մնայ:

Այն ժամանի առիւծ մի կար, որ ցուլն բոսաւ մեղեր լսելով՝ պնդափ զարհուրեցան, որ ալ չէր համարձակեր իւր պրեն զուրկ լինել, եւ առեւտրականն ու զարեթթութիւնը կորցաւ: — Գազանաց թագաւորին

գաւազանի պաշտօնը կը վարէին երկու շնագայլք. որոց միոյն անունն էր Գալիւս եւ միւրոյն՝ Տիւն: Աւելիքն առեւտրական վիճակն յարմար առիթ համարուց. անոր օրհնելուց: Եւ հետն շնորհակալուաւ. եւ ախարի կ'առնելով Գալիւլայի գիմարաբարձեան, սրտաւ գործել ինքեան միջքը դրան: Այլեւս ճարտարութեամբ վարեցուց, այնպիսի խոհական խնէք զտեսցուց, որ ի սուգ ժամաւ նախի տիրող սիրտն ու վառահիւսիքը շահեցաւ, եւ գրեթէ անբաժնի եղաւ իրեն:

Օր մի՛ երբ դառնաց անոր մօտն էր, ցուլը բառաւելով, առիւծն այլաբեցաւ եւ խոստովանեցաւ որ վերջին ժամանակներն իւր վրայ տեսնուած փոփոխութիւնն այն ժայնէն պատճառած է: Տիւնա ցինքն իւր զարհուրանքն աղաւթելու համար՝ անոր հրամանաւը զնայ ցախի մի անգամ ցուլն հետ տեսութիւնը բրաւ: Եւ իւր ճարտարութեամբն երկու կողմանէ իրեն պնդեալ յարմարաց, որ առեւտրական հաստութեամբը ցուլն հետն տեսնէ՝ անոր ընտարանքը բերաւ: Ցուլն ու առիւծն իրարու հետ յաճախ տեսակցելով, իրարմէ այնպիսի համեցան, մինչեւ մտերմ բարեկամ եղան: Բայց այս նոր բարեկամութիւնն ի հարկէ վատելու էր փառասէր շնագայլին, որ այնուհետեւ արգելամբ կորչաւ իւր թագաւորին մտերմութիւնն: Ասոր վրայ զգացած նախանձն այնպիսի սաստկացաւ, որ միտքը դրաւ երկու բարեկամներն իրարմէ ցախել. եւ այս նպատակին համար համար որոշեց ցուլն սպաննել տալ առեւտրական: Եւ այս անգամ եւս անիշ չտարով Գալիւլայի խոհանարան խրատուց, իւր նենդաւոր խորհուրդն ի գլուխ հանելու ձեռնարկ:

Նախ շատ աշխատեցաւ զառեւծն համոզել թէ ցուլն իրեն դէմ զաւաճանութիւնը կը նշլիթ, եւ կը յորդրէր որ անապարգ զանկից պաշտէ: Բայց որպիսի ալ շանաց կարող ըլլաւ զինքն համոզել: Առեւծն այնչափ միայն յանձն առաւ որ յառաջին տեսութեան յետն հետ զգուշութեամբ վարուի, եւ անոր վարմանը համար ընթերցեց բանէ: Այլեւս փախողութեամբ գոհ եղաւ: Տիւնա յառաջով ցուլն միջոցաւ լրացրին մնացածն: Ելաւ անոր ցախը, եւ մեղմով աւելն ծածուկ խորեղով ինքուց թէ առեւծն իրեն հետ թշնամացած է: Միւսն ցախայն փոյն ցախուց իրեն պնդեալ կարգի ցնել, որ առաջին անգամ երբ առեւծն այնչափ թեան ցալ՝ այն եղանակաւ վարուի, որ անիշայ համար թէ իւր վրայ յարձակելու կու գայ: — Լորան մերձեցան յաղթ ձեռնեցան: Ցուլն առաջին այցելութեան երկու կողմանք ալ բոս յարահար թեյալարով թանցը նենդաւորին վարեցելով, եւ ու վարեցան մ'ունեցան իրարու հետ խոսելու իրար հանդիսաւ: Այլ անմիջապէս կուսաւ

սիսան, որով անմիջ ջրան զոհ եղաւ նախանձառ շնա-
գայլին ննջագուր զհարցի:

Այս է Պիտի-ձի Առաջի կողման մատենին
Ա. Գլխին, որոյ գլխաւոր Առաջին Համառօտելով
յառաջ բերին: Սկզբնորում այս Գլխին միայն կը
տրուէր Գալիլա ու Տիշնա անունն. բայց յետոյ
ամբողջ մատենին լինելագիրն եղաւ: — Առաւելուն
եւ ջրուն Առաջին մէջ ազուցուց են իւր 12—15
երկրորդական Առաջին, եւ այսու՝ նոյն Ա. Գլխին
այնչափ ընդարձակուած է, որ բուրքին ճառորդը
կը կայտցանէ:

Նոյն մատենին առնոտաւ նոյնը հայերէն Առաջի:

Ինչպէս յառաջագոյն(էջ176) ծանուցած ենք,
այս հաշակեալ մատենին եւ այլ այսմ նման հինգ-
կական գրութիւններէն՝ մեր հաւաքածոյից անցած
Առաջից երեքն առաքի Տեառագոտելի իւն պիտի
առնուի: Այս երեք Առաջիք են.

Ա. Զանապարհարքն ու Ոսկերիչն:

Բ. Կապիկն ու Կրիպին:

Գ. Առիւնը, Աղուէնն ու Էշն:

Ա. Առաջի:

ՃԱՆԱԿԱՐԻՏԱՐԻՆ ՈՒ ՈՍԿԵՐԻՉՆ

Այս Առաջի՝ որ առ մեզ շատ ցանցոտ է, եւ
հազիւ մեր հաւաքածոյից միայն մէջ (Ոսկերի. Թ.
51, Առաջի Է.) տեսած ենք, զոր եւ հրատարակած
ենք (Հոգեւ. ասօց. 1890, էջ 251) չէ գտնուիլ ի
հին ասորի խմբագրութեան Պիտի-ձի Առաջից, այլ
այսպէս արարեալն եւ նոր ասորի խմբագրութեանց
մէջ: Բայց կայ փոխադրութիւն մէջ, ուստի եւ
սկզբնական ծագումը հնդկական է:

Մէջ Առաջին հայ խմբագրութեան նկատ-
մամբ մեծապէս արժանի է մտադրութեան այն
պարագայն, որ այս՝ որչափ գիտած ենք՝ միակ Առաջին
է մեր հաւաքածոյից մէջ, որ հնդկի Առաջից սովո-
րական ձեւովք կը սկսի. “Նհարց թագաւոր մի
ցիմաստաւորն իւր եւ ասէ՝ թէ Յիշն իւր փառա-
հանալ պարտ է մարդէն: — Առէ իմաստաւորն.
Ամենայն իրաց փառահ լիւր՝ զառ ի մարդոյ: — Առէ
թագաւորն՝ թէ Բրդայ: — Առէ իմաստաւորն. Ի
ճանապարհի մի վերայ...”:

Առաջին առաջին կէտն, — այն է՝ ճանապարհ-
հարցին ի իշխարն ինչպիսի անտուներենն ու ոսկերիչն
ապառաժնայ, անմիջ իրենքբաժ երախտագրութեան
խառնման, նոյնպէս յետոյ կապկէն հանդիպելուն
գէպերին, — առաջի բառ առ բառ նոյնը ըլլալու,
շոյրի մի փոքր քայտաւոր թեանքը՝ հայերէնին հետ
նոյնիմաստ է օտար խմբագրութեանց մէջ: Բայց
երկրորդ կէտն՝ սկսեալ փառքին պատահելէն, շատ
տարբեր է ի նոյն օտար խմբագրութիւնս: Ահաւ-
ասիկ նոր ասորի խմբագրութեան պատմածն, —
որոյ հետ բառ միայն կը միաբանի նաեւ արաբերէնն,
եւ ըստ մասին անկէ կը տարբերի:

“...Կապկէն բաժնուելէն ետեւ” (ճանապարհարգն)
գլխաւոր տեսաւ, որ զինքն ուրախութեամբ ընդունելով
բառս: Օրհնալ է գալուստը: Եւ ստացուած լուրիմ.
բայց սակաւ մի ինծի պայտ, եւ իր ըսեմով քեզի պար-
տաւան նստաւ հատուցանել: Այս բառ, եւ զանց թա-
գաւորին աղիկն պայմանէ, առաւ անոր զոհարեղներն
եւ ճանապարհարգին բերաւ ըսելով. Առ զայս եւ կա-

բառս թիւնըդ լիցու: Իսկ ճանապարհարգը չեմպաւ թէ
ուստի կը բերէ:

Այսին միջոցին այս վերինն ինք իրեն կը խորհէր.
Եթէ ասորիք որ անհոտ անասուն են՝ իրենց պարզեց
այսպէս լաւ կատարեցին, ապա որչափ են առաւել
պիտի կատարէ բանաւոր էակ մի: Ելլէմ սոսկերին եր-
թամ, այս զոհարեղներին իրեն յանձնեմ՝ որ ծախէ.
գնին մի մասն ալ զգաստայ տայ եւ սակաւ ինչ ինչ առ-
նու: Սակաւ մաս մ’ալ եւ ինծի պահեմ ալ զգաստ-
ութեան օգնելու: Այս խորհրդով սոսկերին տուէր զանց,
որ զինքն ուրախութեամբ ընդունեցաւ մանասնոյ երբ
հետն օւնեցած սոսկերէները տեսաւ: Եւ ճանապարհով
որ թագաւորին աղիկան են, առաւ թագաւորական
պալատը տարաւ, եւ զանապանին բառս թէ թագաւ-
որին զրուցելու կարեւոր խոց մ’ունիւր: Դրանպանն
անապարց թագաւորին զանց ին ինչոցն է. որ զինք
ներս մտցուց: Ոսկերիչը թագաւորին առէն զբառ աս-
կերէներն ու բառս: Աղիկից մեքընող է. ոսկերէներն
անտող մարդն իմ՝ թագաւորն է: Ամբիջարէն բառնեցաւ
ճանապարհարգն, եւ օգնութեան առէն հանուեցաւ,
որ վերս կորցր թէ զինքն ձաղկին, զաղքին իւր կողմը
պարտեցնեն առնէն զարդ կարգաւոր լիւ է: Այս
մարդն է թագաւորին աղիկն ոգանողը, եւ յետոյ խա-
լեն: Երբ այս հրամանը կատարուելով, ճանապարհարգն
ի խալ հանուեցաւ, սկսաւ լալ եւ ինք իրեն կըտէր. եթէ
անտանց խորհրդին անապա՝ այն չարիք գլուխ լէին
ի գար:

“Օձն իւր քարերարին ծայր լսելով՝ երբ ծախէն
գուրս եղաւ եւ զինք խալէն կախուած տեսաւ, շատ
ստոնեցաւ: Գարբ մտածեց զանկիպ պապսկու: Եւ մեղ-
մով սորոսելով՝ զանց թագաւորին օրդին խառնու:
Թագաւորն այս դէպքն որ լսեց կանկիւ առաւ. դի-
թերն ու թոպիներն, որք թէպէտ իրենց զիւթ թակն
արուեստներն ի գործ գրին, սակայն օրուս չկցան բնիւ,
մանաւանդ թէ արջայորդոյն զինանք առէին զմեթա-
բացաւ: Եւ ինք միջոցն յարաքի յայտնուեալ արջայոր-
դոյն, որ լսէ թէ այն ճանապարհարգը չկայ իւր մեծքը
վիրայց վայր քնէ, բռնուելիք շախն: Երբհետեւ յան-
կաւի ի մահուան դատապարտուած է թագաւորին այս
լսելով՝ հրամայեց որ խալէն զոր առնեն եւ իրեն
բերեն: Երբ առնէն ելաւ, երբ զառնւ, բառ թագաւ-
որն, որ ինծի պատմեալ թաւ հաղանման, անկիւր վայր
անգեղութիւն տես, եւ յայտնա թէ ինչոյ վայր քա-
ղար եկած եւ: Զճանապարհարգն իւր պատմութիւնն
սկիզբն մինչեւ վերջ պատմեց: Անոր վայր թագաւորն
բառս: Բռնէն որդի օձի խառնածն, որպէս զի գրու-
ցածներով հաստատուին: Զճանապարհարգն ինչ ըսելիք
չգիտաւով, այսինքն իրենց վիրայցն եւ բառս: Տէր
Առաւած, կէտ ճշմարտաւ եւ բառներով, եւ ամենեւին
ուստ լիպ անանց մէջ, բռնուելիք յորհէ արջայոր-
դոյն, եւ այսու ինչպիսի թագաւորն եւ ներկայ եղող-
ներուն՝ որ խառնա ճշմարտութիւն է: Եւ անմիջապէս
արջայորդին բռնուեցաւ, այնպէս որ թագաւորն եւ
անն մտաւորը զարմացան մնացին: Ինչ Ժամանակ
բառ հրամանի թագաւորին ամէնքը մեծ պատիւներ բրին
ճանապարհարգին եւ պարգեւներ տուին: Իսկ ի մահին
սոսկերին՝ հրամայեց թագաւորն որ զինք ստառիկ ձաղ-
կեն եւ յետոյ խալեն: Այսն զի, բառս, ուր անհոտ
անասունը իրենց պարտականութեան հատուցանէ իրեն,
ինք որ բանաւոր մարդ է՝ ապէսբառուութիւն եւ խալ-
գախութիւն գործեցն:

Այլ քրոյշտառակեալ միւս երկու Առաջի մեզի
ծանօթ երեք խմբագրութեանց մէջ ալ կը գտնուի:
Եւ երկուսն ի միասին իրենք միակ Առաջի յառաջ կը
բերուին: Առաջինն եւ զիւստորն է՝ Կապիկն ու Կրի-
պին Առաջին, եւ յայնմ ապուցեալ է երկրորդը, որ
է՝ Առիւնը, Աղուէնն ու Էշն: Առաջին — Այս
երեք օտար խմբագրութիւնը, թէպէտ բառ եզրակն
մասանց իւրաքու հետ միաբան են, բայց բառ երկրոր-
դական պարագայից ու մանրամասնութեանց եւ
խառնեցումեանց ոչ սակաւ կը տարբերին ի մի-

մեանց: — Յիշեալ իմբագրութիւնը շատ ընդարձակ ըլլաւով, բաւական կը համարուր անոնց համառօտ բովանդակութիւնն եւեթ ի մէջ բերել: Ի մի ամփոփելով զամենայն, եւ միայն քանի մի գլխաւոր տարբերութիւններ նշանակելով, եւ որովհետեւ նոյն օտար իմբագրութեանց ի միասին յառաջ բերած երկու Աւստրիան մեր ձեռագրաց մէջ իբրեւ զստ ու իրարմէ անկաս Աստիք պահաւած են, մենք ալ իրարմէ կը բաժնորթ, սկսեալով զիստաւորէն, որ կը գտնուի յԱսիւքի. ԾԼ. Աւալ ՄԼԳ. եւ յԱղուեսագ. Առ. ԽԱ.

Բ. Առաջ:

ԿՈՒՂԻՆ ՈՒ ԿՐԻՍՏԵ (ՐԱՏ ՀԱՅ ԽՐԲԱՐՈՐ)

Այս յառաջութիւն Աղաւթնարար թագաւորութիւն վաթսուս տարի: Երրորդ մեծ եղբայր. հանրի եւ բերին զայլ մանկազոյն եւ եղին իւրեանց թագաւոր: Իս նա երկուսը յայլով ի յեղծ ծովուն: Իս, ահա պատահեաւ նմա ծառ. մի թզենի լի կողով: Եւ եկեալ ի ծառն ընկալեալ, եւ ուտել ի ծառոյն եւ գոհացաւ զԱստուծոյ: Եկեալ առ իս մեծ կրկայ մի ասորերեաւ: Եւ զայր յոտտ ծառոյն, եւ աղաւթն ձգել ի ծառոյն զծառը, եւ նա ուտել եւ գոհացաւ զնմանէ: Եւ յետ բազում ժամանակաց ասել կրկայն ընդ աղաւթն. Արեւ, որ տանիմ զգեղ ի կղզին առ ազն իմ, որ պատուեն զգեղ եւ քո ազնիկն աղէկ առնեմ, զի գոհացեալ եմ զգեղ եւս ազն իմ: Եւ աղաւթն հաստաց նմա վասն երախտեացն զոր արարեալ էր ընդ նմա. էջ ի ծառէն եւ նստաւ ի վերայ թիկնայ կրկային, եւ սկսաւ գնալ ի ծովն ի տերս: Եւ իբրեւ հեռացան ի քամարէն, ասէ կրկայն. Գիտացիր, եղբայր իմ սիրելի կապիկ, զի կին իմ հիւսնա. էջ եւ ասացին թո՛ղ չեմք թէ կապիկ սիրուն եւ զերեկմանունն երեւցեն, ու զԼուսն առեալ որ իսն, որ առաջանայ: Զգեղ այնոր համար իս տանիմ:

Կապիկն իբրեւ լուսա կանոնց իւր ամէն զօրութեամբն եւ ասէ. Հաղար վայ զիս եւ շատ տալ է՝ որ չկայ ի հետս: Դարձիւ, եղբայր, դարձիւ, որ արեւտեղ չիկիր, որ անաւած գարնն իմ՝ եւ զերեկմանունն իմ. զի մեր անփորութիւնն է: որ ի ծառն կարեմք, յորժամ ի ծանապարհ երթամք, եւ շատոց առողջութիւնն եղեալ է Աստուծոյ: Եւ կրկայն հաւատաց աղաւթնային, դարձաւ եւ քնաց ի ծառի տակն, եւ տարածալով վաղեց եւ ի ծառն ելաւ: Եւ կրկայն ասէ. Փութեմ եւ եկ ծառսոր, որ ժամանակը հիւսնային: — Ասէ կապիկն. Ի՞նչ ես այլ հաստամ քեզ եւ ինչու՞մ ի ծառէս, քան զէնք անտիւ լինիմ որ զերես ի բերանայ առեւելոս եւ անկալ զարեւոյ ի ձեռն կանաւ, եւ աստակեալս: — Եւ ասէ կրկայն. Դառախ յԱստուծոյ, զի ուտեալ աստեղի: — Եւ կապիկն ասէ. Դու զատուի Աստուծոյ, որ ինձ զստութիւնն ուտուցիր: Եւ ասէ. Վարձք է որ ստով արեւոյ իս, որպէս կարգան եւ լիսն որք խաբցին եւ ասլերցանն:

Ըստ օտար իմբագրութեանց:

Ովկիանոսի կղզեաց միոյն վրայ երկիր մի կար, կապիկաշատ, որոյ չորեքեանի ընկալին իրենց յատուկ թագաւորն ունէին: Դեպ զիս, որ ժամանակին թագաւորն ծերութեանն հիւսնայտուութեան պատճառաւ չկարենայով այլ եւս յառաջ վարել այս կապիկական տէրութիւնն կառավարութիւնն, իրեն յալեցաւ ունեցաւ երեսասարդ կապիկ մի: Դահաճաւոր արջոյ կապիկն սկսաւ կամեց կամեց իւր արքունիքէն հեռանալ, եւ

այնչափ յառաջ գնաց՝ մինչեւ լնի մի եղբորն (ծովեղբն) հասաւ, ուր թզենոյ մի վայր բնակութիւնն հաստատուեալ եւ թուշ ուսելով կ'աղբար: Աղբար մի փրցուեալ թուշն ըստ պատահման ընդին ինչոյով, կրկայ մի վայր հասաւ եւ առաւ կերտ: Եւ որովհետեւ թզնն ընդին ինկած ժամանակ հասած լայնէ շատ արտօրական Նշած եւ կապիկն ակաւրն, սկսաւ հնազանդեալ փրցելն: Եւ վար նեւելով իսկ կրկայն կարծեով թէ յատուկ իրեն համար կը նեւել, սրտին մէջ քրախտագիտութեան եւ բարեկամութեան զգածմունք ծնաւ: Այսպէս երկու դրացեաց մէջ կապակցութիւնն ծնաւ, որ սակաւ սակաւ անուկ մտերմութեան դարձաւ, այնչափ՝ մինչեւ այ կապիկն չէր յիշէր իւր կարուստն գահն, եւ ուր կրկայն իւր ընտանիքն: Եւ այնուհետեւ երկայն ժամանակ խաղաղ եւ հանգիստ կ'անց կ'անցնէին:

Այսպէս մանր մանր տարբերութեամբ երեք օտար իմբագրութիւնը: — Բայց աստ կը սկսին իրարմէ տարբեր անաղիւշ: — Հին ասորի իմբագրութիւնը կ'ըսէ:

... Կրկայնն էջն իւր երկանն այնչափ երկարածաւանկեայ բացակայութիւնը անշնորհ, մեծ տրտութեան մէջ ինկաւ, եւ բարեկամութեանց ըստ. Դոյսեղեք արչափ ժամանակ է՝ որ ամուսինս զիս թողոց գնաց, եւ ամենեւին լուր չի տար. վախճամ՝ զիս արեւած մ'եկած է: — Բարեկամութեանց մի պատասխանեց. Մի սիրելի, սիրելի, ես լսեցի որ երկիդ ողջ առողջ ծովեղբը կը նստի կապիկի մը հետ, նոյն տեղը իստէ կը խմէ եւ հանդիստ է: Ինչու հընէ՞ք երբ ինչ զգեղ թոյլ է տուել եւ ալ զգեղ չի հագար: — Ասոր վրայ էջն ընկողնեցաւ, ըսլոր որը ողջ ու լուրջ հեռու եւ մեծ տրտութեան մէջ մնաց: — Սակաւ ժամանակ յետոյ իւր այրիկն ինչ իրեն ըստ. Ողբալ ատեն է՝ քանի որ անկս բաժնուած եմ: Այս զուգեց, եւ ելաւ տունը դարձաւ:

Նոր ասորի իմբագրութիւնն իրը տարբեր կը պատմէ. Եղբին տերութիւնն ու բարեկամութեանց միոյն խօսքն նախընթացին նման միայնէին ետեւ, մանրամասն կը պատմէ թէ ինչպէս յայն բարեկամութեան հիւր գտնաւանութեան ծրարքը մի յորինեցին ու միայն զիրիւսին կապիկն հեռալեւելոս, այլ նստէ զկապիկը մեղացնելու: Ըստ այսմ ծրարքի՝ կրկայնն էջն նստաւ անմիջապէս իւր ամուսնոյն նմանակ զրեց՝ թէ Դոյսը ու վտանգաւոր հիւանդութիւնն բռնուած եմ. եւ երկար կ'աղաղէր որ շուտով տուն դառնայ՝ քանի որ ինչ մեռած չէ: Եւ իսկայն այս նամակը կարդաց կապիկն, որ զինքն յորդորեց անգնադար երթալու, որպէս զի ըստ խորհրդի թշուկաց՝ զեղ ու դարման գտնէ կրին անողջացնելու: Ուստի նոյն նամակին զօրութեամբն եւ կապիկն յորդորմամբն եղած կը զնէ կրկայն ի ծանապարհ եղելն եւ ընտանեացը դառնալն, ուր՝ հին ասորերէնն, ինչպէս տեսնաւ, առանց բարեկամութեան գիտուած թեան եղած կը պատմէ ծանապարհորդութիւնն:

Սասիկ արաբական իմբագրութիւնն՝ շատ համառօտ կ'անցնի այս մասն: Էդ կրկայն, կ'ըսէ, իւր ամուսնին երկայն բացակայութեան վրայ Տոգի մէջ ինկաւ, եւ քանիք անտեղով դրացու հոյն ըստ. Ահա՛նում զլուխը ք ժախխախութիւն մ'եկած է: Դոյսուհուհին զինքն հանգարտեցաւ, պատասխանելով. Էրկիդ ծովեղբայր ծառ ծածոթացած է կապիկի մի հետ, որ իւր տանիքն ու խմիչքը կը հոգայ: — Սակաւ մի յետոյ արու կրկայն ելաւ տունը գնաց:

1 Այսորմութիւն երկու Առաջի, որ շատ արժեքալիս են ի հաստատելու: Տես յԱղուեսագ. Առ. ԸԳ. եւ ԵԾ:

1 Կրկայն այլ օրինակներ անշնորհ կը գնէ աստ, որ կրկայն կապիկն բաժնուած է ամուսնակ վրան բաժնուած: Եւ կը շարունակէ բաւական երկայն հաստն մի յառաջ

Ասկէ ետեւ երկու տարի խմբագրութիւնը միաբան կը վիպեն կրկնակի իւր տունը հասած ժամանակն՝ կնոջն, անոր բարեկամուհեաց եւ իւր մէջ պատահածներն, եւ յառաջ կը բերեն եղած խօսակցութիւններն։ Մտաշարժ եղանակաւ կը նկարագրեն կրկին վարածներն՝ երբ իմացաւ թէ կնոջն հիւանդութեան միակ գարմանն է կապիկի սիրտ, եւ թէ չկայ այլ ճոր դպին հոգալու՝ բայց միայն իւր բաւական կապիկը գտէ՛ն։ Մի կողմէն ամուսնական սէրն եւ ի միւս կողմանէ բարեկամութեան եւ երախտագիտութեան զգածմունքն իրարու դէմ ի կռիւ ելած՝ զինք կը շարժարեւին եւ ինչո՞ղ չէին ի տար որոշման մի գտլ։ Չերջանայ յաղթող եղաւ գտլին ամուսնական եւ անձնական շահն։ ուստի յազի անկախ՝ որոշելով որ իւր բարեկամ կապիկին հետն առած ետ գառնայ։

Այս տեղը տարի խմբագրութիւնն շեղելով ի հնչյուն կը պատմէ իրաւային շինած ծրագիրն, որ միտքը դրաւ։ կկապիկին համոզել հետն երթալու, զինք իւր ընտանեաց ընկալարանին մտեալը տանիլ ու անտաղ թողալ՝ մինչդեռ մեռնի, եւ յետոյ կուրծքը բանալ, սիրան առնուլ կնոջ տանիլ։ Այս վիճահանալուն անէն ելած ժամանակ հետը դանակ մ'առաւ։ — Այս կտորն յաւելուած է նոր տարի խմբագրութեան, որ արարեւելին մէջ չկայ։

Կրկնային այս ճանապարհորդութիւնն զարձած ժամանակն՝ իւր եւ կապիկին մէջ եղած խօսակցութիւնն իրարմ տարբեր յառաջ կը բերեն այլեւայլ խմբագրութիւնը։ Այս խօսակցութիւնն փոքր մաս մի յետոյ կը տեսնենք։ — Նայն տար խմբագրութիւնը եւս հայերէնին հետ յայնմ կը միաբանին, որ կապիկին՝ կրկնակի խաթակաւ ու կեցած արարական խօսքին հաստատուով, յանձն առաւ հետն երթալ։ Ուստի ցատեց զքան ելաւ, եւ կրկայն սկսաւ զինք զէպ իւր անանեաց ընկալարանը տանիլ։

Առաջին մնացող մասն՝ թէ եւս տար խմբագրութեանց, մանաւանդ երկու տարականաց մէջ, հայերէնէն շատ աւելի երկայն է, սակայն բոս իմաստին մեծ տարբերութիւնն չի տեսնուիր։ Միայն կապիկին՝ զինք ճարտարութեամբ ետ գործընել տալէն, եւ թգիւնայն վրայ իւրեւելով՝ ապահովալէն ետեւ, եւր կրկայն զինք եւ փութիւցալէն նորէն ետ դառնալու, բոս տար խմբագրութեանց՝ իշուն կրկին անգամ խորեւելուն։ Առաջիկ պատմելն, ուր ի հայերէնին լոկ ակնարկութիւն կայ նոյն Առաջին։

Իսկ երկու հին բարեկամաց՝ իրարմ ընդ միջոք բաժնուելուն աւթիւ՝ բըծած խօսակցութիւնն իւրաքանչիւր խմբագրութիւնը դատ կերպով յառաջ կը խնդնէ։ — Հայերէնին, ինչպէս տեսանք, սակաւ բանիւք կը վերջացնեն, որ իրարու փոփոխ յանդիմանութիւն է միայն։ — Հին տարի խմբագրութիւնն եւ արարեւելին աւելի երկայն է։ զոյգի տարբերութեամբ իրարու հետ նոյնիմաստ խօսակցութիւն մ'ի մէջ կը բերեն։ — Այս երկուքն կը

տարբերի նոր տարի խմբագրութիւնն, որ այնու մանաւանդ մտադրութեան արժանի է, որ երկու խօսակցաց բերանը զրիտունեանն զաղափարաց համեմատ խօսքեր եւ ի Ս. Գրքոյ առեալ վկայութիւններ կը դնէ, եւ իրարմ սիրով եւ բարեկամութեամբ բաժնիլ կու տայ։ Առանձինքն մեծ մեծ անյիշատարութեամբ խօսել կու տայ կապիկին, որով եւ Առաջիկ կը վերջացնեն ըսելով։ Կրկնայն երբ զայս ամենայն լոյն, այնչափ ամշտաւ, որ զանոյն վիճակն՝ երկրպագութիւն ըրաւ, եւ ելաւ ամենով տունը զնացոյ։

Հետար խմբագրութիւնս՝ իբրեւ նախընթացին ամրողապոյցիւ մասն՝ յառաջ կը բերար զական Առաջին, ինչպէս յիշատակցիցն, իբրեւ ինքնակաց Առաջիկը գտնուի մեր հաւաքածոյից ոչ սպասուող մէջ։ Եւ ունի իսկ երկու ընթերցած, որ ըստ իմաստին նման՝ սակայն մին համեմատապէս է քան զմիւսն։ որ սովորականն է։

Գ. Առաջի

ԱՌՌԻԻՄԸ, ԱՂՌԻԻՄԸ ՈՒ ԷՇԸ (ԸՍՏ ՀԱՅ ԽՈՐԱԳՐ.)	Համատարապէս ընթերցուած:
Սովորական ընթերցում:	

Առիւծն հիւանդացաւ եւ յաղորդաց բժշկաց իւրեք, թէրեւս զեղ տան ցատցն։ Իւր եկեալ բժշկականացն եւ տան ընդ առիւծն թէ Բ. ցատցոյց այլ զեղ չկայ քան որ զիշուն ակնման կարեն եւ զգրան հանն եւ տան որ ուստե եւ աղէկան։ Ան առիւծն ընդ աղուէն՝ թէ կարեն էլ մի գտանիլ եւ բերել։ Իւր աստ աղուէն։ Խիտ շուտով կարանով՝ զհրաման չոք։ Բանդի ունիմ ինձ եղարի՝ էլ մի, եւ եւ իրաւաստակցէր։ Իւր ցանց աղուէն առ էլն եւ ասէ։ Որ բարի եւ հեղ էլ, այսմ զիտայցի՝ զի մեծ փառաց կամիմ հաստցանիլ զեղէլ։ Բանդի առիւծն՝ որ եւ թաղաւ որ զառնաց, հիւանդացեալ է եւ մոռ ի մահ է, եւ ուզէ որ տեսանի զգեղ եւ զիտապորութիւնն ի զեղ տայ։ Եւ հաւատաց իւր խաղաղութեանն եւ կնն առ առիւծն։ Իւր կամքը համարել զառիւծն, եւ առիւծն զբերանն երաց եւ կամքը իւրեղն զէն։ Եւ իշուն փրթեալ քախեաւ։ Իւր հաստց աղուէն իշուն՝ ասէ։ Այսամիտ, ընդէր քախեար իւր աստ էլն, ի համարուրն կակեցոյց զիւ։ Իւր աստ աղուէն։ Այն ի սաստիկ սիրոյն էր, գործար եւ մի քախիւր։ Իւր կնն էլն առ առիւծն, եւ առիւծն կակեալ զիտեղ իշուն, ինչո՞ղ փոքր, եւ աղուէն հանալ զիտա իշուն եւ զառիւծն։

Առիւծն հիւանդացաւ եւ կեկալ բժշկացն եւ ասէ։ Այս ցատցոյց զեղն այն է՝ որ երեւի զեղն եւ զակամի իշուն։ Եւ զգրան տան որ իւր առիւծն եւ ողաւան։ Կոյնեկն զաղուէն եւ ասէ։ Արտ հարա եւ բեր էլ մի։ Ասէ։ Այս, իմ եղարի։ Էլ մի կայ յայտ անուն հոգի առտիկի գէր, դա առ զուէն եւ ասէ զէն։ Ո՞վ զարեւոյցը, երանի եւ զեղ, զի քախիլ զո ասեց կըրպայն, եւ ցանկալ անաղուէ զեղէլ, եւ նա թաղաւ։ Եւ զոյն ընդ նմա թաղաւորի։ Իւր հաւատաց էլն, եւ կնն ի համարուրն զառիւծն, եւ կամքը առիւծն իսկ զէն զէն։ Եւ էլն քախիւր։ Իւր ասէ։ Ընդէր քախիւր։ Իւր ասէ էլն։ Զաւոյցը ի համարուրն զիտեղ իմ։ Իւր ասէ աղուէն։ Այն ի սաստիկ սիրոյն է։ արտ թէ դա զիտա համարուրն առաւ ի իշուն։ Իւր զարմուէն ի համարուրն զառիւծն, եւ (տալէն) կակեալ զիտեղ նորա մեռաց զէն։ Եւ զայն ի համարուրն։ Իւր աղուէն հաւատաց զառիւծն եւ զակալն եւ կեկաւ։ Եւ ասէր։ Բնէ զեղ է նա լաւ եւ ինձ աստ առիւծան։ Իւր զայն առ բժիշկ(ս)ն եւ առիւծն։ Եւ ասէ թէ Մեծ զարմուրն է, զի էլն այն ոչ սիրտ ունի եւ ոչ ակամբ։ Իւր կնն անսին զի ոչ ունիւր, զարմուցան։ Իւր աստ աղուէն։ Մի զարմանաց, զի էթէ դա սիրտ ունի կամ ակամբ,

Բերելով (էջ 57—60), որ մաստաւ իւր մանս է երկու տարբերութեանն ի յաղորդին պատմելին, մանաւանդ կրկնային եւ կապիկին մէջ՝ առաջինն եւս գործած ժամանակն՝ եղած խօսակցութեան։

Ի նախընթաց ծանօթութեան իշտատակեալ Հատանին մէջ այնչափ միայն կրտս։ թէ կրկնային միտքը բերած էր կապիկը շեղուել իւր մէջ ի զգեղն տանիլ։

կանի քորեայ կերաւ. եւ ասէ. իմ գեղ է նա յաւ ե ինձ քան առիւծաւն: Լս. զնաց աղուէն առ թո՛ղաւ. գրեմուն եւ առ առիւծն եւ ասէ իմէ Լիկէր, զարմաց իւր հնչաման ինչ տեսէ: զի էն պիտ ոչ ախար ուներ եւ ոչ սիրտ: Եւ եկեալ տեսին. Լս. ասէ աղուէն ցրծիչն թէ Լիկէր զարմաւ նայք իմէ սիրտ եւ ախար չունի: Լիկէր դա սիրտ եւ ախար էր ունեցել: Եր երբ յառաք առ առիւծն երեկ եւ զմեկն յայ էր. նա կրկնակի չէր զարմալ: Եւ արգարացու ջին քանա աղուի քանա: Ըր 182 Յիւլիէն:

Ըր Երբ Խիւրիւնիւն:

Ըր Երբ Խիւրիւնիւն շատ աւերի ընդարեակ է որս Առաւելն ալ յատարայիցա խմբադրու թիւնս, որ ոչ ապաւ կը տարրերի իրարմէ: Բայց որովհետեւ ուսական մարտն կը շարունակէ, ի մի ամփոփեալ կը դնենք անոնց համառօտութիւնն:

Առտաւարանի առիւծ մի թեփախի հանդիպելով՝ պնդակ տկարացած էր, որ ալ չէր կարգը որդի ելլի: Դիւն տեղն աղուէն (շնագայլ) մի եւս կար, որ չորտորանակ թագաւորն թաւայլոյն ինչ կրէր, եւ ասոր փոխարէն առիւծաւ կրածին ճաղորդեալքը կը կրկնարէր: Խորամանկ անտառը տիրակ չարաց թէ զինքն պայտիկ տկարութեան հարցնող հրահրուէն ինչ չէ գտնուի արդեալ: — Լսէ եւ, պատահական թաւնէն, որ հրահրուէն ալլ. զից ու դարման չկայ, իմէ ոչ իշու սիրտն ու կրկնարն ուսել: — Աղուէն ըսաւ. Գրեմուն չէ էշ մի գտնել: Դրտ տեղերս լի՞ մի կայ, ուր թափել իմ իշու կու գայ զգեստեղներն կը սպիտակարեկ: Երբ իշուն կրայէն բեռը վար կ'առնու, կը թողու որ ապառաշեմամբ պայտիկ պնդին երկայն ճարակի: Աղու այն էր կարգը եմ քիչի բերել, որ սիրտն ու ախարներն առնուս ուսես: — Առիւծն հաւանեցաւ, որ ինչ հոգայ:

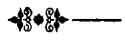
Աղուէն կու գնաց. եւ ընդ էն տեսնել հարցուց թէ ինչու պնդու հրահրու եւ կրկնակ վերցրել ալ ուսող էն: — Ան անիկեալ թափել, պատահական էն, անտիկը է հոգար, բարկացած ասին ալ չարաշար կը զարնէ: — Աղուէն ըսաւ. իմէ կ'ուզես զից պնդի տեղ տեսնել, ուր մի մայն առտա խոտ ու շուր կը գտնուի, այլ նաեւ մասալ էշ մ'ալ կայ, որուն հետ կրես ապրիլ զաւակներ ունենալ եւ օրերը զարթթութեամբ անցընել: — Լիւրիւն թեմաք հաւանեցաւ. էն պա առաքարութեան. եւ աղուէն զինքն առաւ առ իւրեւն ընկալած անտառը տարաւ: Գազանն իւր որսը տեսնելով՝ վրան վազեց առ կրկնակն բռնել, բայց տկարութեան պատճառաւ շրջաւ անոր փախաւուք խափանել: Աղուէն ասոր վրայ զարմանալ որ չուզուց, առիւծն երկչոյթ մի խաւսաղողական խաւսերով զինք լռեցնել, եւ յանկնց որ երկայն զէնը ընդուն թերէ: Հնացանցեալ աղուէն առ քանոյ իւր իշուի բարդութեամբ ու որովորեալ իրեն դեմ խաւսեր խաւսք կերպով ճեղքելով, համալը թէ առաքի անգամ տեսան զին իւր քան մասալ էն էր: Անգամ բըւա՛, որ էն յանկն քանա երկրորդ անգամ հետն երկայն: Առիւծը զարմալ վրան յարակեցաւ, եւ նախորդեալ անգամն աւեր յարգութիւն գտնելով՝ գետին զարկաւ ու ապանել: Գետնը աղուէն զարմանալ որ իշուն մեռ կենայ, միշտ ինչ երկայ յաղաղութն ու արիւնք վրայէն մարդէ: Առիւծն որ հեռացաւ, աղուէն իշուն

Դրապարտութեան արժանի է որ ուր տարրերն հին թագաւորութեան անտառն եւ ալլար լաւ: Աղուէն մէջ, ննջաւորութեան դերը կրէր թէ միւս ճիւղից կու ապր, թէ արտերէն խմբադրութեան եւ թէ անտառ հնամեղաւ: Խմբադրութեան արտերէն արքայութեան մէջ շատ անգամ Լիւրիւնն կը արտէ: Այս Առաւելն մի Սասիկ օրինակ ընդհանր կը պահէ, որ ըստ կ'ախարի (էջ 60) քանի մի այլ օրինակ Աղուէն կը գտնէ: Անպաւ կը գնէ նաեւ ասոր իւր խմբադրութեան:

սիրտն ու ախարները կերաւ, մասնեղով որ իւր տեղն կենդանի անկորտ ու անգամից շրջալի իրեն շարացուցիկ ասի կը համարէ եւ ալ չուզեր ճաղալ մասնեղն ուսել: որով ինչ երկայ ժամանակ առտա ուս տեղիք կ'ունենայ: — Առաւել երբ առիւծն ետ զարմաւ եւ զարմանալ չարաց թէ իւր եւ իշուն սիրտն ու ախարները, ննջաւոր պատահական. ինչու որ վրայ խոց կ'ընէ, իմ Գաղտն: 25-ը քարոյ ինքնին մասնեղ, որ իմէ սիրտ ու ախար ննջաւոր, մի անգամ փախ չէրէն ետեւ երկրորդ անգամ չէր ի գար:

(Ըր Երբ Խիւրիւնիւն)

4. 2. 8.

Գ Ր Ա Վ Ն Ն

ՆՉԳՆԵՐԻ ՀՐԵՑՈՐԴԿՈՒԹԻՒՆԸ 1890 ՅԵՐԻՈՅ

Ա. ՎԱՅԵՐԵՆ ԴԱՏԱՐԱԳՈՒԹԻՒՆԸ

(Ըր Երբ Խիւրիւնիւն իւր Խիւրիւն)

- 139. Երկրամագլէ — Տառնուհիւղ տարի անցած. (Վնոգանագլ, Թեթիւն Տառնուհիւղ) Ծի. տպ. Արար. 40 էջ. 7 Կ:
- 140. Զինկեան Մ — Ծոցի օրացոյց 1891 Թ.: 8 Գ. տպ. Ռոտ. 20 Կ:
- 141. — Ծոցորդական պատերազարդ օրացոյց 1891 Թ.: 8 Գ. 95 էջ. 30 Կ:
- 142. Գաղտնիւն Մ — Մանկական պարտեզ, Ծոցորդական քանակաւորութիւն: Գ. Գ. տպ. Ռոտորիւն. 1891 Թ.: 1. «Երեւան» Թ. 2035. «Արտիկ Երեւան» Թ. 1871:
- 143. Գաղտնիւն Մ — Գաղտնիւնի շարք: 8 Գ. տպ. Գ. Մարտ. Թ. 498 եւ 14 էջ. 1 Գ. 60 Կ:
- 144. Գաղտնիւն, Նախնի կրտսերայ: Ա. Տարի: Կ. Գ. տպ. Գ. Մարտ. 40 Կ:
- 145. Գաղտնիւն Մարտիկ: Կ. Գ. տպ. Գ. Մարտ. 40 Կ:
- 146. Գաղտնիւն Թ. Թ. — Ընդհանր զարգացման աշխարհագրութիւն: Ա. Տարի: Կ. տպար: 4. Գ. 242:
- 147. Գաղտնիւնի յոսանողութիւն — Սարգսեալ: Գետ. տպ. Վրդիւն. 71 էջ. 5 Կ:
- 148. — Զարմանալ Թ. Թ. Գ. տպ. Վրդիւն. 32 էջ. 3 Կ:
- 149. — Զարմանալ: Գետ. տպ. Վրդիւն. 57 էջ. 5 Կ:
- 150. — Զարմանալ զառապատման: Գետ. տպ. Վրդիւն. 18 էջ. 2 Կ:
- 151. — Զարմանալ: Մոսկ. տպ. Բարի. 5 Կ:
- 152. Գաղտնիւն Մ — Մոսկ. Թ. 6:
- 153. Գաղտնիւն Մ — Առաւել զից գաղտնիւն ի իւր խմբադրութեան: Ա. տպար: 4. Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 154. Գաղտնիւն — Զարմանալ ծիւղիկ կամ ծոցորդական խմբադրութեան խմբադրութիւն. Թագ. 4. Գ. Առաւել: Կ. Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 155. Գաղտնիւն — Օրդը եւ օրնադրութիւն, Գիւր Թ. Գ. տպար: Կ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 156. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 157. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 158. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 159. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 160. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 161. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 162. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 163. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 164. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 165. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 166. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 167. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 168. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 169. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 170. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 171. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 172. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 173. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 174. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 175. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 176. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 177. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 178. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 179. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 180. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 181. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 182. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 183. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 184. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 185. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 186. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 187. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 188. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 189. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 190. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 191. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 192. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 193. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 194. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 195. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 196. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 197. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 198. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 199. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 200. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 201. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 202. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 203. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 204. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 205. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 206. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 207. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 208. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 209. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 210. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 211. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 212. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 213. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 214. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 215. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 216. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 217. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 218. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 219. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 220. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 221. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 222. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 223. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 224. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 225. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 226. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 227. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 228. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 229. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 230. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 231. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 232. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 233. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 234. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 235. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 236. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 237. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 238. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 239. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 240. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 241. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 242. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 243. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 244. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 245. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 246. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 247. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 248. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 249. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 250. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 251. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 252. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 253. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 254. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 255. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 256. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 257. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 258. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 259. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 260. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 261. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 262. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 263. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 264. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 265. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 266. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 267. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 268. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 269. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 270. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 271. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 272. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 273. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 274. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 275. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 276. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 277. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 278. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 279. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 280. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 281. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 282. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 283. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 284. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 285. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 286. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 287. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 288. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն, Գ. տպ. Գ. Մարտ. 120 էջ. 4 Կ:
- 289. Գաղտնիւն — Գաղտնիւն,